

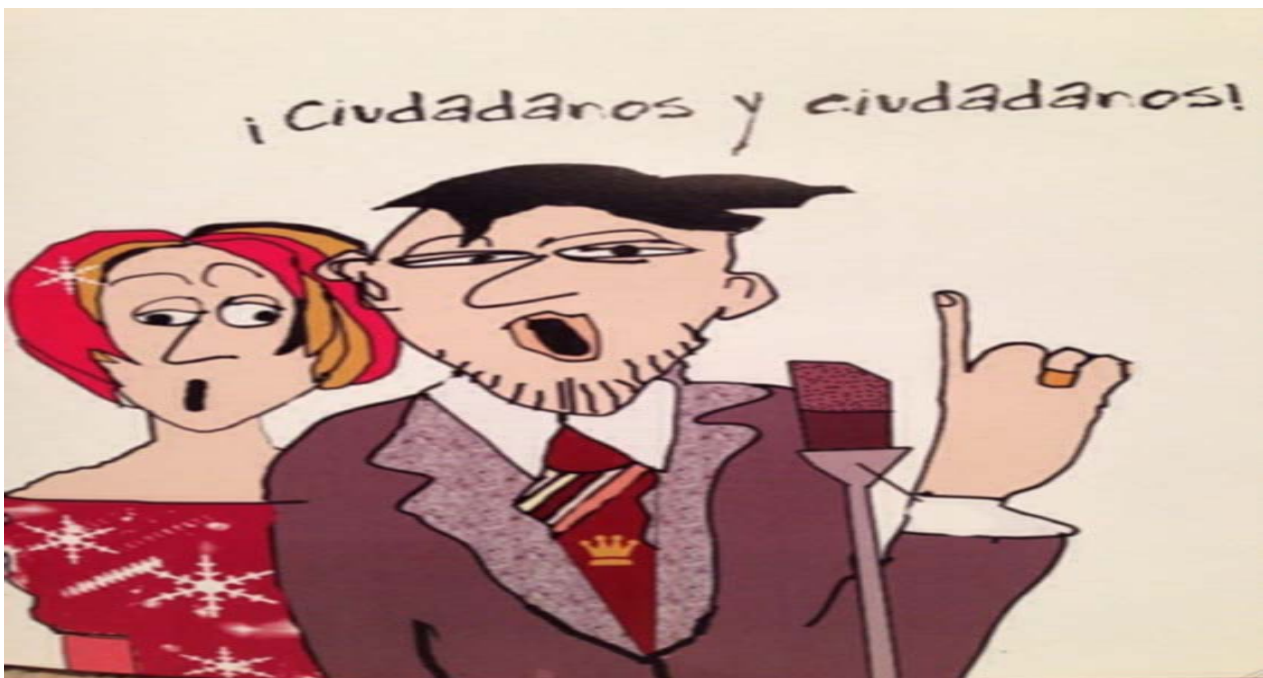
VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 1

GRUP A

PROFESSORA:
T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 1. PERSPECTIVES TEÒRIQUES FEMINISTES. INTRODUCCIÓ A LA TEORIA FEMINISTA

ÍNDIX DEL TEMA:

1. La teoria feminista com a teoria crítica
2. Orígens il·lustrats de la vindicació feminista
3. Simone de Beauvoir i Betty Fredan
4. La tercera onada

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Maldonado T. (2013): “Apuntes para una introducción a la teoría feminista”, en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.) (2013), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Cobo, R. (2014): *Aproximaciones a la teoría crítica feminista*, Lima, Cladem.

<<http://www.cladem.org/pdf/Aproximaciones-a-la-teoria-critica.pdf>>

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Amorós, C. i De Miguel, A. (ed) (2005): *Teoría feminista: de la Ilustración a la Globalización. De la ilustración al segundo sexo (1)*, Madrid, Minerva Ediciones.

Gil, S. (2013): “Feminismos contemporáneos en la crisis del sujeto. Hacia una política de lo común”, en Díaz, C. y Moreno, S. (ed.) (2013), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Rodríguez de Castro, M. T. i Marina, J. A. (2009): *La conspiración de los lectores*, Barcelona, Anagrama.

Alic, M. (1991): *El legado de Hipatia. Historias de las mujeres en la ciencia desde la Antigüedad hasta fines del siglo XIX*, Mèxic, Siglo XXI editores.

Rodrigo, A. (2002): *Mujeres para la historia. La España silenciada del S. XX*, Barcelona, Ediciones Carena.

Sanfeliu, Ll. : “Les agrupacions femenines republicanes. Formació en drets i participació ciutadana durant la Segona República a València”.
<<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000189%5C00000083.pdf>>

Dasí Asensi, R.: «Procés de Politització de les dones en la Segona República 1931-36». *Ideco (1989-1991)*, núm. 6, p. 157-195.

Cobo, R. (2014): *Aproximaciones a la teoría crítica feminista*, Lima, Cladem.
<<http://www.cladem.org/pdf/Aproximaciones-a-la-teoria-critica.pdf>>

WEBGRAFIA:

Història crítica del feminisme espanyol

<<http://www.youtube.com/watch?v=OnZfIX46jUI>>

La mística de la feminitat

<<http://nuriavarela.com/betty-friedan-en-el-93-aniversario-de-su-nacimiento/>>

El tren de la llibertat

<<http://www.mujaresenred.net/spip.php?article2177>>

Kate Millet

<http://elpais.com/diario/1984/05/21/sociedad/453938405_850215.html>

1. LA TEORIA FEMINISTA COM A TEORIA CRÍTICA

- a) Si bé tota teoria política té nexes amb la praxi social i política, en el cas de la teoria feminista açò és encara més palès, per tant és una teoria que no es pot dissociar de la pràctica. LA PRÀCTICA POLÍTICA DEL MOVIMENT FEMINISTA (PPMF).
- b) Objectiu de la PRÀCTICA POLÍTICA DEL MOVIMENT FEMINISTA: una transformació social que impacte sobre tots el àmbits de l'existència humana (Amorós, C.).
  - i) La TF està estretament vinculada amb “l'activisme militant” i exempta de neutralitat i asèpsia. Des de la PPMF, l'anàlisi, descripció i comprensió del món té com a finalitat la transformació d'aquest. La tematització del sistema sexe/gènere inseparable del seu qüestionament. No es tracta solament de descriure el món sinó d'entendre'l, analitzar-lo i transformar-lo.

“La TF qüestiona tant els mecanismes de poder patriarcal com els discursos teòrics que pretenen legitimar-lo i estarà orientada a la destrucció de la DOMINACIÓ PATRIARCAL” (Cobo, 1995).
- c) No pot haver-hi una bona pràctica que no es recolze sobre un adequat marc teòric. Teoria i praxi, acció i reflexió necessàriament integrades.
- d) Conceptualitzar i visibilitza (ex. “FEMINITZACIÓ DE LA POBRESA”, “DOBLE JORNADA”,...).
- e) Les grans teòriques són les activistes mateix (feminisme radical dels anys seixanta del s. XX: Kate Millet, Firestone...) encara que els últims temps (desmobilització; percepció de menys urgència?).
- f) Implicació i derivació en nombroses branques del coneixement (Antropologia, Sociologia, Psicologia, Economia... però com tota teoria política especialment de la Filosofia Política).
- g) La TF plena de debats entre els diferents corrents i plantejaments feministes.

2. ORÍGENS IL·LUSTRATS DE LA VINDICACIÓ FEMINISTA

2.1. La il·lustració “conseqüent” *versus* la il·lustració patriarcal o “misògina”

- a) L’origen il·lustrat del feminisme com a moviment filosòfic i polític.
- b) La il·lustració i la raó per a explicar el món natural i per organitzar el social.
- c) Déu *versus* les teories del contracte. L’horitzontalitat i la igualtat entre les parts, deixant al marge allò sobrenatural. El s. XVIII anomenat “El Segle de les llums” per expressar el seu rebuig als obscurantismes medievals que s’intentaren superar amb la llum de la “raó”.
- d) La il·lustració desacredita la desigualtat i dona pas a la idea de ciutadania en oposició a la situació que es donava en l’Antic Règim. No obstant això, tot açò es plantejarà en el plànol teòric, ja que de fet les dones quedaran excloses d’aquests drets. La incoherència revolucionària, la distància entre el que es diu i el que es fa.
- e) Les pensadores i activistes aprofitaran l’estat d’opinió per tal d’apel·lar a la coherència i no permetre que es deixi fora la meitat de la humanitat. Des dels inicis, la teoria i l’activisme feminista apel·len tant al dret de les dones com a denunciar la incoherència i la falta a la raó.
- f) L’Enciclopèdia de Diderot i d’Alembert exclou expressament del títol de “ciudadà” les dones, les criatures i les classes subalternes.
- g) La relació entre feminisme i il·lustració fora de dubte però no exempta de tensions.
  - i) El feminisme, “criatura no desitjada” de la il·lustració (Varcàrcel, A.).
  - ii) El feminisme, el Pep Consciències o la Ventafocs de la il·lustració (Amorós).
- h) La il·lustració conseqüent
  - i) Olimpia de Gouges
“La Ciutadana”
“Declaració dels drets de la Dona”
  - ii) El marquès de Condorcet
  - iii) Mary Wollstonecraft
“Vindicació dels drets de la dona”(1792)
- i) La il·lustració misògina
  - i) Rousseau

2.2. El concepte de “naturalesa”

- a) Tots els sistemes de dominació tenen una imperiosa necessitat de ser legitimats. El concepte de “naturalesa” ha estat un dels instruments més emprats.
- b) Aristòtil afirmava que les dones i els esclaus eren per “naturalesa” inferiors als homes lliures.
  - i) Primer, Aristòtil *versus* els sofistes (convenció, contingència històrica enfront de la idea de fatalitat natural o destí que no té remei).
  - ii) Després, Déu i la seua voluntat. El procés de secularització de la modernitat retornaria la idea de la “naturalesa”;
“la naturalesa es presuposa, no pot ser modificada per la política” (Varcàrcel).
- c) Les dones concebudes com a “naturalesa” enfront dels homes que representen la “cultura”.
- d) Wollstonecraft *versus* Rousseau. Wollstonecraft evidencia les contradiccions de l'autor respecte de l'educació diferenciada, submissa i sotmesa a l'home.
  - i) “Si les dones són submises i passives per naturalesa, com afirma el filòsof, per què cal insistir tant a educar-les amb cura per tal que ho siguen?”
- e) El debat *nature vs. nurture*; biologia *vs.* ambient; determinisme biològic *vs.* constructivisme social.

2.3. El feminisme del s. XIX

- a) L'herència rebuda del s. XVIII.
- b) La TF en els països anglosaxons (EUA i GB) on sorgiran nombroses associacions que formaran un actiu moviment sufragista. Les sufragistes es capficaran a aconseguir els “drets de primera generació” (drets civils). No sols el dret al vot sinó també el dret a l'educació, al treball, a la propietat i a l'administració dels béns.
- c) En la segona onada feminista, la teoria i praxi del feminisme ja no s'ocupen solament de rebatre els plantejaments antifeministes sinó que van més enllà. De la defensa enfront d'allò antifeminista al debat intrafeminista.
- d) El sufragisme nord-americà i les organitzacions antiesclavistes.
- e) Algunes fites històriques:
  - i) 1840: Convenció Antiesclavistes Mundial (Londres).
  - ii) 1848: La Declaració de Seneca Falls.
Es tractarà d'un text d'elaboració col·lectiva.
Seguirà el model de la Declaració d'independència nord-americana.

- iii) 1851: Convenció de Dones a Ohio.
Discurs Sojourner Truth (1797-1883) “*Ain't I a woman?*”.
- iv) 1866: John Stuart Mill (Gran Bretanya).
Primera sol·licitud a favor del vot femení en el Parlament.
Reaccions del moviment feminista.
“*Les suffragettes*”.
- f) El socialisme utòpic, el marxisme, l'anarquisme i el debat al respecte de la vinculació entre l'opressió patriarcal i l'opressió de classe (entre el patriarcat i el capitalisme).
- g) El feminisme del s. XIX és acusat de trencar la unitat de classe a través de les aliances entre proletaris i burgesos. Heide Hartman (1980) farà front a l'acusació llançada cap a les feministes acusades de trencar la unitat de classe i dirà que són els homes (burgesos i proletaris) qui estableix un autèntic “pacte patriarcal interclassista” mitjançant la instauració del salari familiar (salari que permet sustentar la família i mantenir la dona a casa per atendre els treballs de la llar sense remuneració i a canvi de menjar i lloc on dormir).
- h) Clara Campoamor: “el vot de la dona no és una qüestió de conveniència política, sinó de principis i, per tant, irrenunciable”.
<<http://www.asambleamadrid.es/Recursos/Ficheros/Libros/voto%20femenino.pdf>>

3. SIMONE DE BEAUVOIR

3.1. El "feminisme existencialista" de Simone de Beauvoir

a) *Le Deuxième Sexe* (1949), sols quatre anys després d'aconseguir el dret al vot femení a França.

b) Per als existencialistes, en l'esser humà l'existència precedeix a l'essència. És a dir, l'esser humà serà primer i després s'anirà definint.

SB es preguntarà si això també és així en les dones. Per a dona s'ha dissenyat una essència ("l'etern femení") que defineix un lloc pràctic i simbòlic per a les dones. Aquelles que no aconsegueixen el model seran penalitzades. Les dones són en el patriarcat intercanviables, idèntiques. L'home, en canvi, no té "essència masculina" prefigurada com les dones, és llibertat.

3.2. El concepte de "gènere"

a) "No es naix dona, s'esdevé dona..."

b) Gènere: "Construcció cultural operada a través de l'educació i l'ensinistrament des de l'edat més primerenca" (López Pardina).

c) Mascle o femella és biològic (sexe); home o dona és producte de la socialització (gènere).

4. LA TERCERA ONADA: ELS FEMINISMES DE LA SEGONA MEITAT DEL S. XX

- a) La pluralitat de les concepcions feministes.
- b) No solament feminisme liberal, socialista o radical, sinó també feminisme de la igualtat *vs.* de la diferència (enfront dels homes); feminismes il·lustrats *vs.* postcolonials; cultural, materialista, comunitarista, multiculturalista, feminisme *queer*.
- c) El feminisme liberal: Betty Friedan i “la mística de la feminitat”.
  - i) BF analitzarà la producció de missatges llançats sobre les dones després de la 2GM, una producció de missatges que perseguirà la tornada de les dones a la llar.
  - ii) Betty Friedan reprendrà qüestions plantejades en *El segon sexe* però no ho farà en clau filosòfica, sinó d’anàlisi social. Un discurs que identifica la dona en exclusiva com a mare i esposa, i tanca tota possibilitat de realització personal i culpa totes aquelles que no assumeixen el rol de viure per als altres.
  - iii) La insatisfacció de les dones amb el seu rol de mestresses de la llar, esposes i mares. Aquest malestar és conceptualitzat per Friedan com “el malestar que no té nom”. Un rol que s’imposa sobre les dones i les veu com a éssers castrats i incomplets, sense projecte vital propi.
  - iv) Les crítiques que es llancen sobre l’obra de BF, per part d’una de les més radicals com és bell hooks (1884) i unes altres, “són un grup selecte de dones blanques, casades, de classe mitjana o alta i amb educació universitària: mestresses de la llar avorrides, cansades de tenir massa temps lliure, de la llar, dels fills, del consumisme, que volen més de la vida...”.
  - v) Friedan no parlava de dones sense home, ni fills, ni casa. Ignora les dones blanques pobres. “No deia si per realitzar-se era millor ser minyona, obrera, dependenta o prostituta que una ociosa mestressa de la llar.”
- d) El feminisme radical i els moviments socials: “allò personal és polític”.
  - i) Insatisfacció amb les propostes del feminisme liberal que s’accontenten amb una sèrie de drets formals.
  - ii) Apareixerà de la mà dels moviments socials de la dècada del 1960 (maig francès a Europa), drets civils de la població negra (Estats Units).
  - iii) Decebudes amb els companys de lluita.
    - La “revolució sexual” també qüestionada.
    - Firestone “la dialèctica del sexe”.
      - 1. Anàlisi política de l’amor (baluard de l’opressió de les dones).
  - iv) El feminisme radical trencarà amb la dicotomia liberal dels àmbits públic i privat.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 2

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 2. RUPTURES EPISTEMOLÒGIQUES

ÍNDIX DEL TEMA:

1. Introducció feminismes i epistemologia
2. La influència de la perspectiva de gènere en la ciència i en els processos de creació del coneixement
3. Discussions contemporànies sobre epistemologia feminista
4. Qüestionant els conceptes d'economia i treball
5. Els principals biaixos sexistes de la investigació sense perspectiva de gènere
6. El debat al voltant de l'existència d'una metodologia feminista

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Díaz, C. i Dema, S. (2013): “Metodología no sexista en la investigación y producción del conocimiento”, en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Pérez Orozco, A. (2006): *Perspectivas feministas en torno a la economía : el caso de los cuidados*, Madrid, CES.

Gómez, A. (1998): “De la mujer en la ciencia a las epistemologías”, en Tally, J. (eds.), *La construcción cultural de lo femenino*, Santa Cruz de Tenerife, Instituto Canario de la Mujer.

<<http://www.iuem-ull.org/files/publicaciones/la-construccion-cultural-de-lo-femenino.pdf>>

García de León, Mª A. (2008): “Lo práctico y lo formal. Arquetipos masculino/femenino de poder”, en *Arxius de ciències socials*, núm. 19, p. 53-62.

<<http://roderic.uv.es/handle/10550/19428>>

Nicolás, E. (2009): “Debates en epistemología feminista: del empiricismo y el *standpoint* a las críticas postmodernas sobre el sujeto y el punto de vista”, en Nicolas, E. (coord.) *et al.*, Barcelona, Anthropos.

Osborne, R. (1987): “Simmel y la cultura femenina” (las múltiples lecturas de unos viejos textos), en *Reis*, núm. 40, p. 97-112.

<<http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=125363>>

WEBGRAFIA:

Ecofeminismo

<<http://www.youtube.com/watch?v=Eq-jyslgnls>>

Entrevista a Teresa Torns

<<http://metode.cat/Noticies/Entrevistes/Entrevista-a-Teresa-Torns>>

És la ciència masclista?

<<http://metode.cat/Noticies/Es-la-ciencia-masclista>>

"La imposició de quotes pot tenir efectes negatius"

<<http://www.vilaweb.cat/noticia/4176675/20140304/imposicio-quotes-pot-tenir-efectes-negatius.html>>

“Estem retrocedint als nivells dels anys setanta o vuitanta”

<<http://metode.cat/Noticies/Entrevistes/Eulalia-Perez>>

1. INTRODUCCIÓ FEMINISMES I EPISTEMOLOGIA

- a) El concepte “epistemologia feminista” fa referència al tractament que des del feminisme es fa als problemes filosòfics que envolten la teoria del coneixement. El feminisme és el conjunt de polítiques pràctiques i teories socials desenvolupades pel moviment social feminista que critica les relacions passades i presents de sotmetiment de les dones. Tindrà com a objectiu posar fi a i transformar la societat cap a plantejaments més justos. És una teoria “de” i “per a” les dones.
- b) La EF estudia la manera en què el sistema sexe-gènere influeix i hauria d’influir les nostres concepcions del coneixement així com els mètodes d’investigació i les justificacions. En fer aquesta reflexió trenca, com uns altres pensaments crítics, amb el positivisme (Harding, 1991).
- c) La EF naix en els anys seixanta de l’últim segle, quan la presència de les dones en el món de la investigació i el moviment feminista feren possible l’inici de la teorització sobre el coneixement des d’una perspectiva de gènere (Harding, 1991). En l’Estat Espanyol, açò ocorre més bé cap als anys vuitanta/noranta.
- d) La incorporació de les dones al món científic i acadèmic no solament va a tenir repercussions socials sinó també cognitives (Anerson, 2004). Els esquemes conceptuals de les ciències socials i naturals, i les nocions dominants sobre l’objectivitat, la racionalitat i el mètode científic restaran amb poca solidesa. La masculinitat de la ciència no solament fa referència a la majoria numèrica d’homes en l’activitat científica, sinó també respecte al domini masculí en el pensament intel·lectual (Keller, 1983; Solé, 1991).
  - i) “La ciència no manca de sexe, sinó que és un home, i infectat també” (Virginia Woolf).
- e) La metodologia d’investigació i la producció del coneixement està esbiaixada per valors masculins i masculinitzats. És necessari prestar atenció no sols a les qüestions tècniques sinó també a la teoria de la ciència i a les relacions entre coneixement i poder.
- f) La teoria feminista afecta els tres nivells de la investigació: el nivell teòric, el metodològic i el tècnic (el marc teòric emprat, l’elecció del tema d’estudi, la manera d’investigar-lo, la tècnica emprada, l’anàlisi i la difusió dels resultats).

2. LA INFLUÈNCIA DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN LA CIÈNCIA I EN ELS PROCESSOS DE CREACIÓ DEL CONEIXEMENT

2.1. Cap a un nou paradigma

- a) La incorporació de la perspectiva de gènere en la ciència ens porta a desenvolupar nous marcs interpretatius de la realitat i un nou paradigma. La incorporació de la perspectiva de gènere en l'anàlisi de la realitat social obri dimensions no considerades prèviament per la ciència tradicional. El gènere és una categoria analítica que permetrà descobrir les diferències construïdes socialment entre homes i dones i les dinàmiques d'aquesta construcció.
- b) La inclusió de la perspectiva de gènere, a més de revelar la dinàmica de producció de la identitat diferenciada, posarà l'accent en les relacions de desigualtat, poder, exclusió i dominació que es deriven d'aquest procés. Es qüestionarà la naturalització, legitimació i justificació de la diferència sexual i de la subordinació de les dones.
- c) Les investigacions no sexistes qüestionen el mètode de producció científic i desconfiaran de les presumpcions així com dels mètodes de treball. La perspectiva de gènere qüestiona la naturalització de la diferència sexual i denuncia la jerarquització i les relacions desiguals entre homes i dones.

2.2. La crítica a la ciència tradicional des de la perspectiva de gènere

- a) La crisi del paradigma positivista. El paradigma positivista dominant fins la meitat del s. XX es basa en la creença que és possible el coneixement absolut i veritable al qual podem arribar mitjançant l'aplicació de les regles del mètode científic. Des d'aquest paradigma solament és vàlid el coneixement que es fonamenta sobre dades empíriques basades en les regles de fiabilitat, objectivitat i validesa.
- b) L'objectivitat i la separació entre el subjecte i l'objecte que cal investigar. Aquesta separació entre objecte i subjecte serà criticada des del feminisme per considerar les dones objecte i no subjecte.
- c) Les crítiques al positivisme no són exclusives del feminisme. Les crítiques parteixen de la idea que el coneixement és relatiu i inclou tant la persona que investiga com la que és investigada. L'objecte d'estudi és una construcció del subjecte investigador, és una creació subjectiva. El coneixement sempre és produït per un subjecte que no pot establir una separació nítida entre subjecte i objecte. Ambdós són influenciats pel procés d'observació-coneixement.
- d) La crítica a la noció d'objectivitat (les propietats de qui observa no han d'entrar en la descripció de les seues observacions). Aquestes nocions d'objectivitat són qüestionades per les investigacions feministes ja que consideren que en totes les fases del procés investigador es poden donar circumstàncies que contradiuen la pretesa objectivitat (des de les fonts de finançament del projecte, el nomenament del

personal investigador, la selecció de la mostra, la interpretació de les dades i la difusió). El sexe/gènere de la persona que investiga i la seua sensibilitat i formació en qüestions de gènere afectaran el disseny de la investigació, els recursos.

- e) La realitat es construeix en una relació d'interacció mútua entre objecte i subjecte. Una investigació és sempre una "lectura" relativament arbitrària de l'objecte on els valors tenen un paper fonamental desafiant els supòsits més bàsics de la ciència, la pretesa objectivitat com a neutralitat valorativa i la ciència entesa com a imparcial, autònoma i neutra (Pérez Sedeño).
- f) Harding i la replicabilitat no compartida per plantejaments des de l'anomenat "punt de vista feminista" on la replicabilitat no seria possible ja que l'experiència subjectiva de qui investiga és central en la producció del coneixement i, per tant, no cabrien dues investigacions iguals.
- g) Explicitar els valors que subjuguen la investigació ja que la investigació humana no està exempta de valors i la manera de no incórrer en el subjectivisme és explicitar els punts de partida.
- h) Dona Haraway (1991) proposà redefinir la noció d'objectivitat i substituir-la per la del "coneixement situat" des del qual es reconeix que cap coneixement pot ser considerat universal. "El coneixement situat requereix que l'objecte de coneixement siga descrit com un actor i un agent." La biografia intel·lectual.

2.3. El binomi gènere i poder

- a) La crítica a la ciència tradicional també farà manifesta la relació entre poder i coneixement. La ciència és un producte social que no es limita a explicar una "suposada realitat" sinó que la condiona i és condicionada per aquesta (es retrocondiona). A més a més, és transmissora i legitimadora de prejudicis sexistes i és funcional a l'hegemonia de les elits.
- b) García de León, que ha investigat sobre les elits femenines espanyoles a diversos àmbits (acadèmic, científic, polític, periodístic, etc.) i la seua relació amb el poder fa al·lusió al binomi gènere-poder descrivint una situació asimètrica en què "a més poder, més homes. A menys poder, més dones" i en què "la clarividència de les excloses, si més no entre les dones professionals, ha posat de manifest com la masculinitat *per se* gaudeix d'uns privilegis simbòlics".
- c) Com defensa aquesta autora, les dones, i el seu caràcter de ciutadanes nouvingudes a l'exercici de poder, posen de manifest mecanismes inèdits del poder. La seua condició alhora de nouvingudes i *outsiders* les farà aportar una lucidesa singular, amb trets primogènits i descreguts, sobre el desenvolupament de l'exercici del poder.
- d) Els col·legis invisibles desenvolupats per Diana Crane (1972) basant-se en els treballs de Derek J. de Solla Price en xarxes de citació.
- e) Com diria Celia Amorós: "El poder patriarcal implica una complexa preparació en els usos dels eufemismes, les mistificacions i les manipulacions lingüístiques, i en aquest terreny, les dones, som com Sancho Panza, no hem sigut particularment ensinistrades".

3. DISCUSSIONS CONTEMPORÀNIES SOBRE EPISTEMOLOGIA FEMINISTA

3.1. El concepte de gènere i el debat sexe/gènere

- a) Un debat que va més enllà de la mera diferència física. El concepte de gènere com a categoria analítica que posa l'accent en els trets que una societat o cultura en particular atribueix a dones i homes.
- b) El debat i la crítica (Connell, 2000) a dues postures oposades, una més lligada a l'essencialisme biològic (reduccionisme) i una altra més pròxima al constructivisme (obviant la importància del cos).
- c) El sexe i el gènere com dues realitats no separades sinó com elements interconnectats que formen el sistema sexe/gènere.
- d) El sistema sexe/gènere com un conjunt de disposicions per les quals una societat transforma la sexualitat biològica en productes humans (Rubin, 1975).

3.2. La revolució epistèmica arran del sistema sexe-gènere

- a) Els estudis feministes es posicionen contra el que Harding anomena “els dogmes de l'empiricisme” ancorats en la tradició científica positivista que pressuposa una ciència neutra, per una banda, i una lògica i metodologia exemptes d'influència social, per una altra.
  - i) La ciència i epistemologia dominant és androcèntrica i ha produït prejudicis sobre les dones i els “seus sabers” (Anderson, 2004), i es pot resumir en els punts següents:
    - 1) Exclou les dones de les investigacions i els nega l'autoritat epistemològica denigrant els estils cognitius i els “modus” de coneixement de les dones.
    - 2) Produeixen teories de les dones on les representen com a inferiors, desviades o insignificants, que solament serveixen els interessos masculins, i n'invisibilitzen les activitats i els interessos.
    - 3) Produeixen coneixements que no són útils per a les persones que estan en posició subordinada.
    - 4) Reforcen jerarquies socials i de sexe-gènere.
- b) L'epistemologia tradicional es basa en dualismes dicotòmics que estan sexualitzats i ordenats de manera jeràrquica. Són dicotomies típiques com cultura *vs.* natura, ment *vs.* cos, racional *vs.* emocional, pensament *vs.* sentiment, abstracte *vs.* concret, objectiu *vs.* subjectiu, públic *vs.* privat, etc. Els primers, relacionats amb allò masculí i superiors; els segons, femenins i inferiors (Olson, 2000). La ciència associada als primers substantius: activitat cultural, mental, racional, fruit del pensament, abstracta, objectiva i es desenvolupa en l'àmbit públic.

- c) El sistema sexe-gènere constitueix la categoria analítica o eina teòrica bàsica de l'epistemologia feminista. La teoria del gènere és una teoria sobre la vida social (Harding, 1996). Aquesta categoria bàsica fa manifest com la divisió de l'experiència social d'acord amb el sexe-gènere aporta a homes i a dones concepcions diferenciades.
- d) No solament el gènere, també la classe i la raça (Scott, 1990).
- e) Scott (1990) ofereix una de les definicions de gènere més conegudes. El nucli del concepte tindria dues proposicions interconnectades: el gènere com a element constitutiu de les relacions socials basades en les distincions que diferencien els sexes (1), i el gènere com a forma primària de relacions significatives de poder (2).
  - i) (1) La construcció, la difusió de símbols disponibles culturalment que aporten representacions múltiples sobre allò femení i allò masculí és bastant important. Aquests símbols són incorporats mitjançant conceptes normatius (doctrines legals, religioses, educatives...).
  - ii) (2) Com a relacions de poder.
- f) De les relacions de poder, les econòmiques en el nostre model capitalista són fonamentals. Per això, el gènere binari serveix de fonament a la divisió sexual del treball que assignarà les activitats socials entre homes i dones d'una manera diferenciada, jeràrquica i no complementària sinó d'explotació. El treball reproductiu per a elles i el "productiu" (valorat socialment) per a ells. El control es durà a terme a través d'institucions socials tradicionals com el matrimoni (Izquierdo, 2003).
- g) El gènere i la identitat subjectiva (Scott, 1990). Les conductes, els desitjos, les voluntats, els imaginaris estan condicionats pels processos de socialització. Com diu Izquierdo (2003), "la dimensió psíquica del gènere".

4. QÜESTIONANT ELS CONCEPTES D'ECONOMIA I TREBALL

4.1. Qüestionant els conceptes d'economia i treball

- a) L'economia s'ha construït com un discurs dicotòmic i androcèntric que ha exclòs sistemàticament les dones. Per tant, els enfocaments androcèntrics de l'economia parteixen d'una epistemologia determinada que qualificarem de dicotòmica i androcèntrica. El feminisme es plantejarà revertir aquesta realitat a través d'estratègies de deconstrucció.
- b) En l'àmbit econòmic s'identificaran dues dicotomies fundacionals que han servit de base per a tota la construcció teòrica posterior: economia/no-economia, treball/no-treball, monetaritzat/no-monetaritzat, públic/privat.

4.2. Identificant i qüestionant l'estructura dicotòmica i jeràrquica

- a) L'economia feminista afirma que el discurs científic patriarcal està construït sobre una sèrie d'universalitats substitutòries encadenades.
- b) L'epistemologia patriarcal ha estat definida des del feminisme (entre uns altres) per tres trets distintius: l'estructura binària, jeràrquica i universalitzant.
  - i) L'estructura del pensament es basa en una sèrie de dualismes infinits on cada terme estarà definit en relació amb el seu contrari. A aquestes parelles les definirem com a terme A/ terme no-A (Hewitson, 1999); el mateix/allò altre (Beauvoir, 1949). La relació entre els membres de cada parella són d'oposició, sense permetre l'espai intermedi, les interaccions mútues o les dobles causalitats. Per tant, en aquesta estructura de pensament, l'afirmació sempre requereix la negació d'allò diferent.
  - ii) En cada parella, hi ha un terme que encarna la normativitat (mínims estàndards que assegurin els valors) i la normalitat enfront d'allò contrari o desviat: "la diferència significa inferioritat" (Braidotti, 1998).
  - iii) El terme normatiu encarna la universalitat. A occident, després de la Il·lustració, ha significat que l'home blanc, heterosexual, sense discapacitats ha assumit el paper de subjecte universal.
- c) Aquest triple procés que interconnecta categories epistemològiques i simbolitza en abstracte el grup social dominant i els espais que ocupa enfront de la resta: masculí/femení, civilitzat/salvatge, occidental/no occidental, raó/emoció, ànima/cos, autonomia/dependència, és el que és anomenat per Braidotti *fal·locentrisme*.
- d) "El fal·locentrisme com a aparell de subjectivitat funciona organitzant les diferències significants/significatives d'acord amb una escala jeràrquica que està governada pel subjecte estandarditzat dominant."
  - i) "El subjecte majoritari" o el "centre molar de l'ésser" de Deleuze.

e) Alguns binomis fonamentals

- i) Una de les dicotomies bàsiques del pensament occidental il·lustrat i de la ciència és l'oposició binària de cultura *versus* naturalesa.
- ii) En l'epistemologia patriarcal subjacent a la ciència, el parell cultura/naturalesa preexistent en la Il·lustració (Amorós, 1982) s'encavalca de manera clau en la parella masculí/femení: “la mare de tots els dualismes” (McCloskey, 1993).
- iii) El binomi associat a la individualitat/allò genèric. Aquest binomi és conseqüència del binomi cultura/naturalesa, ja que a les dones, en mancar de la condició de subjecte ontològic, se'ls negarà la individualitat. Les dones seran identificades amb el seu gènere mentre que els homes el transcendeixen.
- iv) Jean-Paul Sartre diferencia entre “l'èsser-en-si” (es caracteritza per la inèrcia) i “l'èsser-per-si” (projecte de transcendència i de llibertat).
- v) Jennings (1993) i la divisió dicotòmica de l'espai social produïda en dues fases: segle XVIII i segle XIX.

5. ELS PRINCIPALS BIAIXOS SEXISTES DE LA INVESTIGACIÓ SENSE PERSPECTIVA DE GÈNERE

- a) Un dels objectius bàsics que es pretén aconseguir a partir de la incorporació de la perspectiva de gènere en les investigacions científiques consistirà a desmitificar i prendre consciència dels biaixos sexistes que formen part del saber científic.
- b) Eichler (1991), en *Non-sexist Research Methods*, analitza nombrosos estudis i investigacions de diferents disciplines científiques i ha detectat nombroses manifestacions de sexisme sota diferents formes en aquelles investigacions que no incorporen la perspectiva de gènere. Aquesta autora ha identificat i analitzat set formes principals de sexisme.
- i) ANDROCENTRISME. Consisteix a entendre el món en termes masculins. Les investigacions androcèntriques reconstrueixen la realitat des d'una perspectiva masculina i ignoren o menysvaloren les experiències de les dones. Les dones són percebudes des d'una posició passiva (objectes i no subjectes). Els homes són la mesura i les dones, "l'alteritat". El cas contrari seria el "ginocentrisme". Les diferents modalitats d'aquest androcentrisme es veuen reflectides en:
- El punt de vista o marc de referència masculí.
- 1. Els homes són el subjecte social.
  - 2. Aquest punt de vista invisibilitza les dones.
  - 3. Prioritza l'atenció sobre els homes en donar per fet que són idèntics.
    - 3.1. Estudiar el treball abordant tan sols l'ocupació.
- La ginòpia o invisibilitat de les dones.
- La trivialització del interessos de les dones o sobrevaloració dels interessos masculins.
- La misogínia cap a les dones.
- La defensa de la dominació masculina o el sotmetiment femení (mutilació genital, la crema o l'aïllament de les vídues a l'Índia, la imposició del *burka*).
- ii) SOBREGENERALITZACIÓ. Aquest fenomen es dona quan es pren com a referència un sexe i se'n generalitzen els resultats (salut, l'esport preferit dels espanyols és el futbol).
- iii) INSENSIBILITAT DE GÈNERE. Ignorar que el sexe i/o el gènere és una variable rellevant (les dades desagregades per gènere).
- iv) DOBLE RASADORA: Utilitzar criteris diferenciats per a les mateixes conductes (home treballador/dona egoista; vestimenta, aparença, edat).
- v) "PROPI DEL SEU SEXE." La naturalització de pràctiques i actituds associades a un sexe o a un altre, els rols sexuals (la tradicional divisió del treball).
- vi) DICOTOMIA SEXUAL. La dicotomia sexual afavoreix que un atribut humà siga associat a un sexe o a un altre.

vii) FAMILISME. Consisteix a tractar la família com una unitat d'anàlisi, ignorant els individus que la formen i les diferències intrafamiliars. L'ECV i EPF.

6. EL DEBAT AL VOLTANT DE L'EXISTÈNCIA D'UNA METODOLOGIA FEMINISTA

- a) La importància decisiva en la investigació dels fenòmens científics dels mètodes emprats i la cerca d'una metodologia pròpia que tinga presents les relacions de gènere existents en la societat.
- b) Les preocupacions dels inicis i les diverses postures. Desenvolupar mètodes específics o adaptar els tradicionals? Des de les postures que rebutgen les investigacions plantejades des d'una epistemologia tradicional per tenir un biaix sexista (Smith, 1992; Clough, 1993) fins les que manifesten que no hi ha, ni seria bo que n'hi haguera, una metodologia feminista (Gisela Kaplan, 1995). En una posició intermèdia trobem Fox-Keller plantejant que caldrà adaptar els biaixos sexistes de la ciència tradicional cap a investigacions no sexistes. Harding (1987) sosté que el que distingeix les investigacions de gènere de les altres serà no tant el mètode com l'objecte d'estudi, el marc des d'on es plantegen les hipòtesis i el procediment de producció de les dades i l'anàlisi.
- c) El debat sobre l'ús de tècniques quantitatives i qualitatives, i les noves tècniques feministes. El clàssic debat de les ciències socials entre qualitativa/quantitativa.
  - i) La metodologia quantitativa, un reflex de l'androcentrisme que impera en el treball científic?
  - ii) L'enquesta i la relació asimètrica, jeràrquica i subordinada.
  - iii) L'entrevista no sexista i la relació igualitària.
  - iv) L'asèpsia del mètode.
- d) Disjuntiva o tècniques potencialment complementàries. Jesús Ibañez (1979) assenyala que hi ha una relació analògica entre els trets de certs fenòmens i les tècniques que cal emprar.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 3

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 3. ELS PROCESSOS DE SOCIALITZACIÓ PRIMÀRIA I LES IDENTITATS SEXUALS

ÍNDEX DEL TEMA:

1. La influència de la perspectiva de gènere en la ciència i en els processos de creació del coneixement
2. La socialització de gènere. Conflictes de l'itinerari vital

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Izquierdo, M.ª J. (2013): “La socialización de género”, en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Simón, E. (2002): *Democracia vital*, Madrid, Narcea.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Simón, E. (2008): *Hijas de la igualdad, herederas de la injusticia*, Madrid, Narcea.

Lagarde, M (1990): *Los cautiverios de las mujeres*, Madrid, Horas y horas.

WEBGRAFIA:

Silvia Federici

<<http://espaifabrica.cat/index.php/antipatriarcal/item/686-cal-reviure-entre-les-generacions-joves-la-mem%C3%B2ria-duna-llarga-hist%C3%B2ria-de-resist%C3%A8ncia>>

Elena Simón

<<http://www.youtube.com/watch?v=DaYR6vcB-hU>>

1. LA INFLUÈNCIA DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN LA CIÈNCIA I EN ELS PROCESSOS DE CREACIÓ DEL CONEIXEMENT

- a) Açò és natural o social? En plantejar d'aquesta manera les coses hi trobem dues qüestions.
  - i) (1) La idea que allò natural i allò social són factors independents.
  - ii) (2) La suposició que si la causa de les desigualtats entre homes/dones és la seua naturalesa (determinisme biològic), la manera en què es produeixen les relacions socials no poden canviar, la situació és no mutable. En canvi, si l'origen de la situació és social (determinisme social), pressuposem que els canvis són possibles.
- b) (1) Helen Lambert sosté que equiparar allò biològic amb allò intrínsec i inflexible és un abús desafortunat del terme biològic. El comportament és un fenomen biològic en si mateix, una interacció entre l'organisme i el medi. Les influències extrínseques a l'individu afecten els fets biològics en l'interior de l'organisme.
- c) (1) La dona i l'home són el resultat de la seua relació amb el medi. Un tret peculiar dels éssers humans és la seua capacitat de produir el medi en què habiten.
- d) (2) Les evidències ens diuen que és més fàcil modificar els trets naturals que l'organització social (ex. l'augment de l'esperança de vida, volar sense ales, submergir-nos en el mar sense tenir brànquies, *vs.* combatre la fam i les desigualtats en el món).

2. LA SOCIALITZACIÓ DE GÈNERE. CONFLICTES DE L'ITINERARI VITAL

2.1. Socialització dissimètrica

- a) El problema de socialització humana comporta un COMPLEX SISTEMA D'ADAPTACIÓ al mitjà (cultural i social). Com que el medi és sexista, la socialització (individual i grupal) també ho és. D'aquesta manera, la construcció de la subjectivitat i de la identitat manca d'oportunitats per alliberar-se del sexisme. Els mecanismes de reproducció de la dissimetria no sempre són senzills d'identificar i enfonsen els seus pilars en fonaments ocults.
- b) El procés de socialització humana té dues finalitats:
  - i) La construcció de la identitat (de fora a dins).
  - ii) La construcció de la subjectivitat (de dins a fora).
- c) La construcció de la identitat. Com a aspecte més social de l'individu. Els aspectes vénen de fora, vistos i viscuts en unes altres persones i amb les quals ens anem identificant, creant allò igual i allò diferent, allò que ens acosta i allò que ens separa, allò que ens agrada i allò que ens desagrada, allò que considerem possible i allò que veiem impossible, allò que estimem convenient i allò que estimem inconvenient. En resum, ens anem fent homes i dones, ens identifiquem amb el gènere.
  - i) No per destil·lació pura, la família, l'escola, les institucions, els mitjans de comunicació, la cultura, el grup d'iguals.
  - ii) S'aprèn i s'ensenya per moltes vies diferents.
  - iii) La motivació i la necessitat personal.
  - iv) El problema d'identificar-se amb la persona universal.
  - v) A la femella i al mascle se'ls pot descriure de manera universal, però no es pot descriure un home o una dona de manera universal i vàlida per a tot temps i lloc.
  - vi) En les societats de tradició autoritària: imitació, repetició, rituals iniciàtics, separant els xiquets de les xiquetes i fent-ho saber de manera explícita i ben difosa. La censura de la transgressió eliminarà les possibilitats de subversió. Assegurarà la no-pertorbació de l'ordre social per al bé comú.
  - vii) En les societats liberals el mecanisme és semblant. Es permet la transgressió i multiplica els models de gènere però amb la seua particular marca. Mecanismes més subtils i cruels (doncs s'oculten).
- d) La construcció de la subjectivitat.

- i) Es construeix de dins cap a fora. S'adapta també a la identitat de gènere. Es forma com un cliqué interior i impedeix la formació de la personalitat triada des de la llibertat.
  - ii) Continuem apegats al model patriarcal, evolucionat cínicament, que modela els nostres sentiments.
- e) Educació sentimental
- i) El llenguatge amb què expressem els sentiments procedeix generalment de la literatura. No s'ha construït epistemològicament des de cap disciplina.
  - ii) Ningú ens ensenya a gestionar els nostres sentiments però la societat suposa que les dones són dipositàries d'aquests i els homes han d'aprendre a ocultar-los i reprimir-los. Les dones i allò expressiu *vs.* els homes i allò instrumental.
  - iii) La socialització dissimètrica de gènere en el camp dels sentiments es concreta en una consideració desigual, pel comportament que s'espera o bé per la repressió de la seua manifestació.
    - 1. La por, la passió, l'amor, la devoció, l'enveja, l'odi, la ràbia, el plaer.
    - 2. El sentiment d'independència *versus* el sentiment de dependència (en l'atenció als altres, la sensibilitat, l'empatia, l'obediència o la inseguretat).
    - 3. Els homes han desenvolupat por del patiment; les dones, por del plaer. Els mecanismes reactius que serveixen per a preservar la seua llibertat.
    - 4. Qui s'escapa dels papers és apartat.
    - 5. Sistemes d'adquisició i inhibició de sentiments.
  - iv) Els sentiments no pertanyen a l'àmbit dels sabers apresos ni ensenyats. La manca d'una veritable educació sentimental.
- f) Univers simbòlic
- i) L'univers simbòlic no solament com allò referit a les creences o símbols portadors de missatges compartits per una comunitat humana sinó a la percepció de la realitat i de la possibilitat, a la distància que intervé entre elles i que intercepta la presa de decisions sobre la pròpia vida.
  - ii) Les veritables innovacions són possibles, però infreqüents (l'univers simbòlic condiona la nostra posició de gènere, la cosmovisió androcèntrica).
  - iii) L'orientació dissimètrica i discriminatòria de les relacions de poder.
    - 1. L'exercici del poder tenyit de sadomasoquisme.
- g) Ús dels espais
- i) L'espai privat i l'efímer

- 1. No s'aprecia de la mateixa manera ni s'avalua amb idèntic títol el coneixement adquirit en l'Acadèmia que la saviesa apresada de l'àvia (“l'un converteix en experts, l'altre, en apanyades”).
- ii) L'espai públic i l'ànim de permanència
  - 1. Els prejudicis sobre l'ús dels espais tenen components d'exclusió simbòlica.
  - 2. Hi ha llocs on no hem de ficar-nos uns i altres, no perquè se'ns prohibisquen sinó perquè no ha de convenir-nos.
  - 3. La ciutat és una construcció cultural amb estructures de poder que configuren i interpreten l'espai.
  - 4. Hipòtesi. Hi ha un ús diferencial de l'espai públic per part de dones i homes. Aquestes diferències són causades pels rols socials assignats a cada gènere i es reflecteixen en l'espai públic.
  - 5. Selecció d'espais d'observació: el carrer comercial, el mercat, la plaça, l'eixida d'un col·legi...
- h) Els usos del temps:
  - i) <<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>>
  - ii) L'ocupació del temps i la formació simbòlica.
  - iii) Correlació amb l'estil de poder i amb l'ús dels espais.
  - iv) L'ocupació del temps, circular o lineal?
  - v) Des dels espais públics als privats.
  - vi) Les dones tracten de gestionar el seu temps de manera circular fins i tot en els espais públics.
    - 1. A les dones se'ls acusa d'estar sempre pensant en els seus problemes domèstics mentre es troben en l'espai públic...
    - 2. Als homes se'ls acusa de no fer-se càrrec de manera espontània de les responsabilitats domèstiques en l'espai privat...
“Perdona que no me n'he adonat...”, “Digues-me el que he de fer...”, “Què vols que faça ara?”.
- i) Coneixement androcèntric
  - i) Els rols (destreses) i estereotips (habilitats).
  - ii) L'educació reglada.
  - iii) L'home com a mesura de totes les coses. La narració esbiaixada, trencada i incompleta de la història..., les dones com a genèric subordinat i incompetent per a tot allò que transcendeix.
  - iv) Cal tenir vocació de pioner per a emprendre quelcom del qual ningú ha deixat petjada, i aquesta vocació no la té gairebé cap persona...
  - v) Aquesta imatge d'absència o presència massiva actua com un reforç d'allò simbòlic: en no veure'ns no ens veiem, ja que en no veure ningú del meu gènere en un determinat àmbit, no em veig jo tampoc.

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 4

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 4. LA CONTRIBUCIÓ DE L'ESCOLA A LA REPRODUCCIÓ I AL CANVI

ÍNDIX DEL TEMA:

1. Introducció
2. El descobriment d'una nova problemàtica
3. Les principals línies d'investigació
4. Els models de l'educació femenina en el passat
5. El sexisme en l'escolarització mixta
6. Educació superior i investigació científica

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Subirats, M. (2013): "Género y Educación", en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Pérez Sedeño, E. (2013): "Educación superior e investigación científica: Historia, Sociología y Epistemología", en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Simón, E. (2011): *La igualdad también se aprende. Cuestión de coeducación*, Madrid, Narcea.

WEBGRAFIA:

Diagnòstic I Pla UV

<http://www.uv.es/igualtat/Diagnostic_VAL.pdf>

Diagnòstic II Pla UV

<http://www.uv.es/igualtat/actualitat/actualitat2013/informes/AGU_INFORME_DEFINITIVO_revisat_valencia_def.pdf>

La Asociación Europea "Du Côté Des Filles"

<http://www.ducotedesfilles.org/es/cote_filles.htm>

1. INTRODUCCIÓ

- a) Com gairebé tota la Sociologia anterior als anys setanta del segle passat, el treball de la Sociologia sobre l'Educació va ignorar l'existència de les dones. Els únics aspectes rellevants per a la Sociologia de l'Educació van ser aquells que es referien a la vida dels homes, a les relacions, els interessos, les obres, les institucions i les formes de vida d'aquests.
- b) La Sociologia s'ocupava del que ocorria en el món públic, del qual les dones per principi estaven excloses, fins i tot en aquells casos en els quals alguna havia arribat a tenir notorietat o protagonisme.
- c) L'educació formal havia estat construïda per als homes, especialment per als de les classes altes i mitjanes, i els estudis sobre els aspectes educatius estaven sempre referits al que ocorria en relació al món dels homes, encara que no fóra explícitament esmentat. Tot allò es presentava com una institució referida al conjunt de la humanitat.

2. EL DESCOBRIMENT D'UNA NOVA PROBLEMÀTICA

- a) Un gran nombre de dones acadèmiques comencen a aplicar un pensament feminista estructurat a l'anàlisi que porten a terme en els seus diversos àmbits professionals i descobreixen tot un món amb necessitats de ser investigat i que permetrà posar en relleu un conjunt de fenòmens socials que fins aleshores havien estat ocults.
- b) La Sociologia serà un dels primers àmbits del coneixement en els quals és introduïda la mirada feminista.
- c) Naix una Sociologia de l'Educació, gairebé sempre elaborada per dones, que posa en el centre de la seua mirada els models educatius relatius als xiquets i a les xiquetes, els mecanismes de diferenciació i desigualtat entre els sexes i les desigualtats existents en els resultats acadèmics obtinguts.
- d) La gran promoció educativa de les dones farà que en la primera dècada del segle XXI es modifiquen les proporcions clàssiques d'assistència de dones i homes a les universitats, i que el nombre de titulades sobrepassi àmpliament, en les generacions joves, al dels titulats.

3. LES PRINCIPALS LÍNIES D'INVESTIGACIÓ

- a) La gran desigualtat numèrica entre homes analfabets o no escolaritzats i dones en la mateixa situació mostra que existeixen obstacles sovint no explícits per a l'accés de les dones al sistema educatiu.
- b) L'anàlisi dels hàbits lingüístics, dels llibres de text, de la distribució del professorat per sexes en cada nivell educatiu, etc. posa de manifest el lloc secundari de les dones en l'educació.
- c) Les principals línies d'investigació:
  - i) Els treballs sobre ideologia i patriarcat, que tracten de determinar l'impacte del patriarcat sobre el sistema educatiu.
  - ii) Els treballs sobre els processos de transmissió en els centres educatius.
  - iii) La posició i les característiques de les dones ensenyants.

4. ELS MODELS DE L'EDUCACIÓ FEMENINA EN EL PASSAT

- a) Els sistemes educatius han estat dissenyats en funció de les necessitats masculines.
- b) Conjunt que es presenta com a universal i que, no obstant això, quan queda explicitat, apareix com una referència exclusiva als individus de sexe masculí.
- c) Moltes societats han dissenyat per a les xiquetes un model educatiu propi que presenta, al mateix temps, una reducció i una variació del model masculí considerat general.
- d) Els escassos models educatius femenins del passat mostren una notable diferència respecte dels masculins. Justificats per les religions, per la naturalesa o la tradició, solen incidir en la diferent destinació social d'homes i dones, i delimitar per a aquestes la inadequació dels estudis i de les activitats de naturalesa intel·lectual.
- e) Les dones estan destinades a obeir, servir i cuidar els homes i, en conseqüència, no han de posseir criteri propi, ja que en cas contrari els seria més difícil portar a terme la seua missió.
- f) En les etapes que hi ha hagut un diferent model genèric per a homes i dones, això ha suposat apartar les xiquetes de l'educació o, en el millor dels casos, crear per a elles un tipus d'escoles amb molt baix nivell de continguts, centrat sobretot en l'aprenentatge de faenes de la llar i en els resos i les pràctiques religioses.
- g) La generalització de l'escola mixta, aconseguida tan sols a partir d'importants lluites, ha estat un important avanç.
- h) Es propaga la idea que l'escola mixta és el camí adequat per a l'escolarització de les xiquetes, i que es tracta d'una mesura avançada, progressista, que han d'adoptar les formes pedagògiques més innovadores.
- i) Aquesta línia d'avanç es coneix com "coeducació" i és propugnada, des del principi del segle XX (final del s. XIX-Fernando de los Ríos), pels corrents pedagògics més innovadors.

5. EL SEXISME EN L'ESCOLARITZACIÓ MIXTA

- a) L'escola mixta solament és un primer pas per a la igualtat educativa dels gèneres.
- b) Existeix un conjunt de dimensions en les quals és possible detectar elements discriminatoris que fan que els missatges dirigits als xiquets i a les xiquetes no siguin equivalents i estiguen encaminats a transmetre unes normes de gènere diferenciades per a homes i dones.
- c) Normes de gènere portadores d'una jerarquia el missatge intrínsec de la qual és que tot allò referit als homes té un rang superior, una importància major, que allò relatiu a les dones.
- d) La ideologia que presideix l'escola mixta és la de la igualtat i les discriminacions solament arriben a ser visibles a través de la investigació plantejada d'una manera adequada i encaminada a descobrir i no a ignorar l'existència de desigualtats en el funcionament de les institucions educatives.
- e) Algunes vies de producció i reproducció del sexisme en el sistema educatiu:
  - i) La cultura reconeguda i legitimada.
    - La cultura codificada en els llibres de text.
    - Les discriminacions curriculars.
  - ii) El currículum ocult.
    - El llenguatge dominat pel gènere masculí com a gènere universal.
    - La major atenció del professorat cap als xiquets.
    - El protagonisme dels xiquets en l'ús de l'espai.
  - iii) L'avaluació.
  - iv) El professorat.
    - Associació de les figures masculines a la detecció de poder i de càrrecs.
    - Atribució de tasques jeràrquicament diferents en funció del sexe.
- f) Les escoles mixtes han suposat un gran avanç educatiu femení i l'arribada massiva de dones a la universitat, en proporcions superiors a les dels homes, per a la majoria dels estudis universitaris.
- g) El gran salt educatiu de les dones és causat precisament pel seu esforç per adquirir coneixements en un àmbit en principi hostil.
- h) Enfrontades al repte de competir a través de mecanismes que ofereixen una certa neutralitat, com per exemple els exàmens, les dones mostren una molt alta capacitat d'interès i esforç.

- i) Enfront del difús model androcèntric que ignora unes altres dimensions de la vida, com per exemple el món de la cura, les dones tenen dificultats per a reconèixer-se com a subjectes de l'educació i de la vida pública, i continuen en gran part adoptant actituds de gènere dominat.
- j) L'educació superior. L'educació universitària presenta una triple problemàtica en relació a les dones:
  - i) La seguretat de les dones i l'assetjament sexual que pot donar-se tant entre professors i alumnes com entre professors i professores.
  - ii) La desigual promoció de professors i professores a categories i càrrecs de nivell superior dins de les plantilles universitàries.
  - iii) La necessitat d'una amplíssima crítica al que es coneix com "l'androcentrisme de la ciència".
- k) La coeducació.
- l) Els nivells educatius de les dones en el món. Algunes xifres.

6. EDUCACIÓ SUPERIOR I INVESTIGACIÓ CIENTÍFICA

- 6.1. L'accés de les dones a l'educació superior
- 6.2. La transició a la democràcia i la situació actual
- 6.3. Els Plans d'Igualtat a la UV

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 5

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 5. ESTRUCTURES FAMILIARS I RELACIONS SOCIALS DE GÈNERE

ÍNDIX DEL TEMA:

1. La sociologia de la família en les dècades dels seixanta i setanta del s. XX. La família, unitat de consum, producció i reproducció
2. Maternitat i sexualitat
3. Models familiars i ocupació femenina. Ocupació i fecunditat
4. La nova divisió internacional del treball i les cadenes de cures globals

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Withers, M. i Thorne, B. (2013): "Las familias y la sociedad. En la construcción social del género", en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Moreno Mínguez, A. (2007): *Familia y empleo de la mujer en el Estado de bienestar español*, núm. EP 25, Fundación Alternativas.

<<http://www.falternativas.org/estudios-de-progreso/documentos/documentos-de-trabajo/familia-y-empleo-de-la-mujer-en-el-estado-de-bienestar-espanol>>

Díaz Gorfinkiel, M. (2008): "El mercado de trabajo de los cuidados y la creación de las cadenas globales de cuidado: ¿cómo concilian las cuidadoras?", en *Cuaderno de Relaciones Laborales*, vol. 26, núm. 2.

<<http://revistas.ucm.es/index.php/CRLA/article/view/CRLA0808220071A>>

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Badinter, E. (1991): *¿Existe el instinto maternal?*, Barcelona, Paidós.

Badinter E. (2011): *La mujer y la madre*, Madrid, La esfera de los libros.

Moreno Mínguez, A. (2007): *Familia y empleo de la mujer en los regímenes de bienestar del sur de Europa*, Madrid, CIS.

WEBGRAFIA:

Elisabeth Badinter. La mujer y la madre.

<http://www.cadenaser.com/sociedad/articulo/elisabeth-badinter-maternidad-nueva-forma-esclavitud/csrsrpor/20110501csrsrsoc_4/Tes>

Empar Aguado (RE) Conciliació

<<http://www.uv.es/igualtat/noudise/348c.pdf>>

Empar Aguado. Conciliación y vida laboral.

<http://www.upv.es/pls/oreq/rtv_web.ProgFicha?p_id=1326&p_idioma=c&p_cap_id=27664>

Bolufer, M. (2013): "Ciència i moral en els orígens de la maternitat totalitzant", en *Mètode*, núm. 76 (2012): p. 71-75, Universitat de València.

<<http://metode.cat/revista/60-dones-i-ciencia>>

"No soy madre porque no quiero"

<http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/09/20/actualidad/1379705104_604726.html>

"La maternidad es la que hace a las mujeres auténticas mujeres"

<<http://sociologos.com/2014/02/06/no-quiero-tener-hijos-y-que/>>

"Madres de día"

<http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/10/11/actualidad/1381517771_796623.html>

"La conciliación es mentira, las madres sólo sacrificant"

<<http://www.diarioinformacion.com/alicante/2013/11/05/conciliacion-mentira-madres-sacrifican/1433734.html>>

Maternitat, un fet més enllà d'allò biològic, un fet polític, social, cultural...

<<http://emakunde.blog.euskadi.net/2014/09/irati-fernandez-pujana-la-maternidad-mas-alla-de-lo-biologico-es-un-hecho-social-cultural-y-ademas-politico/>>

Silvia Federici

<<http://www.lamarea.com/2012/11/25/el-sistema-busca-controlar-donde-cuando-y-con-que-perfil-nacera-su-nueva-mano-de-obra/>>

Facebook i Apple ofereixen congelar els òvuls a les seues treballadores

<http://tecnologia.elpais.com/tecnologia/2014/10/15/actualidad/1413333970_087854.html>

Oriol "prefereix" contractar dones amb menys de 25 o més de 45 anys per tal d'evitar embarassos

<http://cincodias.com/cincodias/2014/10/03/economia/1412331876_206810.html>

8 motius per no tenir fills

<http://www.huffingtonpost.es/sezin-koehler/8-motivos-por-los-que-no_b_5898392.html?utm_hp_ref=spain>

Conciliació

<http://www.eldiario.es/norte/navarra/sociedad/empresas-piensen-conciliacion-medidas-rendimiento_0_304820364.html>

1. LA SOCIOLOGIA DE LA FAMÍLIA EN LES DÈCADES DELS SEIXANTA I SETANTA DEL S. XX. LA FAMÍLIA, UNITAT DE CONSUM, PRODUCCIÓ I REPRODUCCIÓ

- a) No qüestionava la separació ideològica entre allò "privat" i allò "públic".
- b) S'argumentaven els criteris apolítics malgrat l'adoctrinament envers el matrimoni i la família. Element qüestionat per les acadèmiques feministes.
- c) Dels protagonismes dels pares fundadors i dels orfenats de les mares fundadores. Les dones mostraran major comprensió sobre la naturalesa de gènere del matrimoni i de la família perquè, com a dones, escoltaran de prop les experiències d'unes altres dones. Les feministes argumenten que els marcs teòrics emprats generalment per als estudis de la família (la teoria de rols, la teoria de l'intercanvi i la teoria general de sistemes) distorsiona les experiències de les dones.
- d) Necessitat de l'anàlisi conjunta dels treballs, tant el reproductiu com el mercantil, ja que no és possible estudiar el treball en l'àmbit públic sense tenir present la relació indissociable existent entre treball productiu i reproductiu (Piccio, 1994).
- e) La família, en tant que unitat d'ingressos i espai de formació del comportament laboral dels seus integrants, constitueix un altre dels elements fonamentals del marc d'anàlisi adoptat (Narotzky, 1988; Carbonero, 1997).
- f) La persistència de la divisió sexual del treball es nodreix de les desigualtats en els usos del temps, en la segmentació del mercat de treball, en l'orientació de les intervencions públiques (on té un paper destacat la falta de polítiques públiques de família), i també en les pràctiques quotidianes dels actors dipositaris, hereus i reproductors d'una socialització diferenciada per raó de sexe.

2. MATERNITAT I SEXUALITAT

- a) Dues grans qüestions de les dimensions de la vida familiar: maternitat i sexualitat. Definides habitualment des de la biologia i l'instint.
- b) Les crítiques feministes. Maternitat i sexualitat com a fet social i sotmès als canvis històrics.
- c) Les postures biosociològiques d'Alice Rossi criticades per Chodorow (1984) en "l'exèrcit de la maternitat".
- d) La filosofia del *care* i la moral de les dones (Gilligan, 1982) en "*in a different Voice*".
- e) Rousseau, els metges i els moralistes (des del s. XVIII). La ciència i la moral en els orígens de la maternitat totalitzant (Bolufer, 2013)
<<http://metode.cat/revista/60-dones-i-ciencia>>
- f) La nova llibertat que es revela com a font de contradicció (Badinter, 2011). L'orfenat de la quadratura del cercle.
- g) Les tesis *childfree* (Lafayette) "*childfree by choice*". De l'instint maternal a la febre maternal.
- h) L'heterogeneïtat de les opcions femenines. Hakim (2000) i Gilbert (2008) i algunes tipologies d'opcions.
- i) Pressió social i imaginaris en transformació.
<http://sociedad.elpais.com/sociedad/2013/09/20/actualidad/1379705104_604726.html>

3. MODELS FAMILIARS I OCUPACIÓ FEMENINA. OCUPACIÓ I FECUNDITAT

- a) Família, Estat de benestar i polítiques públiques.
- b) Relació entre ocupació femenina i fecunditat. Efectes de les polítiques socials i laborals.
  - i) Les taxes de reposició.
- c) Estratègies laborals i familiars.
- d) Actituds envers l'ocupació femenina i les polítiques de comptabilització de treball i família.
- e) Legislació i conciliació.
  - i) La llei de conciliació de la vida laboral i familiar (entre unes altres).
<<http://www.uv.es/igualtat/noudise/348c.pdf>>
- f) Polítiques públiques de família.
  - i) Transferències.
  - ii) Serveis.

4. LA NOVA DIVISIÓ INTERNACIONAL DEL TREBALL I LES CADENES DE CURES GLOBALS

- a) Les cadenes globals de la cura
- b) Noves maneres de cuidar: un nou mercat de treball
- c) El mercat de la cura i la conciliació

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 6

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 6. TREBALL I GÈNERE

ÍNDIX DEL TEMA:

1. Introducció
2. La divisió sexual del treball
3. Les dones en el mercat de treball
4. Indicadors bàsics
5. Els trets de l'ocupació femenina
6. El treball domèstic i de la cura

BIBLIOGRAFIA BàSICA:

Aguado, E. (2012): "Dones en el mercat de treball", *Arxius de Ciències Socials*, núm. 27, p. 101-116.
<<http://roderic.uv.es/handle/10550/27405>>

Santos y Poveda, M. (2012): *Trabajo y empleo: tendencias sociales*, València, Low Cost Books.
<http://ocw.uv.es/ciencias-sociales-y-juridicas/2/tema_iii_pdf.pdf>

Torns, T. i Recio, C. (2013): "Género, trabajo y vida econòmica", en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

Duran, M.ª A. (2013): "El desafío económico de las mujeres", en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

Carrasco, C. (2000): "Los modelos y estadísticas de empleo como construcción social: la encuesta de población activa y el sesgo del género", en *Política y Sociedad*, núm. 34, p. 101-112.
<<http://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=576927>>

WEBGRAFIA:

Enquesta de població activa

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t22/e308_mnu&file=inebase&L=0>

Enquestes d'usos del temps

<<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>>

Institut de la dona

<<http://www.inmujer.gob.es/>>

1. INTRODUCCIÓ

- a) El canvis històrics més destacats del s. XX.
- b) El context històric espanyol.
- c) L'augment de la presència de les dones en el mercat de treball.
- d) El concepte ampli de treball (s).
- e) El reconeixement dels sabers que han fet possible mostrar com les dones treballen des que la humanitat existeix.
- f) Fer visible allò que romanía invisible i fer paleses les desigualtats que afecten les dones tant en el mercat de treball com en la vida quotidiana (desigualtats per gènere però també per classe i ètnia).

2. LA DIVISIÓ SEXUAL DEL TREBALL

- a) La DST en funció del sexe.
- b) La jerarquia entre el(s) àmbit(s) i el(s) treball(s).
- c) Les conseqüències.
- d) Les desigualtats "impertinents" per qui no reconeix més que la classe social com a eix estructurador de desigualtats.
- e) Les raons que expliquen la persistència de la DST (l'aliança entre capitalisme i patriarcat).
- f) El contracte sexual que troba expressió en l'home "principal sustentador"/dona "mestressa de la llar" i que manté encara un fort pes que va més enllà d'allò simbòlic.

3. LES DONES EN EL MERCAT DE TREBALL

- a) El canvi més important del mercat de treball en les últimes dècades.
- b) El canvi de model de participació laboral femení com a fet normalitzat.
- c) Les dones modernes i diverses de la segona meitat del segle XX deixaran de banda l'associació entre casament i retirada del treball remunerat, així com la supeditació del comportament familiar al comportament ocupacional.
- d) Les dues biografies laborals de les dones a Espanya (Garrido, 1994).
  - i) Dones i biografia laboral lligada al període (1964-74).
  - ii) Dones i biografia laboral lligada al període (1984-90).
  - iii) Increment de les dones fadrines.
  - iv) Endarreriment del moment de la primera maternitat.
  - v) Diferents trajectòries laborals, més contínues.
  - vi) Ocupacions més qualificades.
  - vii) Noves oportunitats i noves desigualtats.
- e) Partir de la base de l'anàlisi conjunt del treball reproductiu i el mercantil.
- f) L'anàlisi indissociable existent entre treball productiu i reproductiu.
- g) La família, unitat de consum i unitat de producció.
- h) La DST es nodreix de les desigualtats.
- i) Determinants de participació de les dones en el mercat de treball.
  - i) Formació : (+)
  - ii) Estat Civil : CASADES (+) o VÍDUES (-)
  - iii) La classe/el nivell de renda de la parella
  - iv) Edat (+)
  - v) Les carregues familiars (+) (-)
  - vi) L'ètnia
  - vii) Aturats en la unitat familiar (+)
  - viii) L'efecte treballador/a addicional (+)
  - ix) L'efecte treballador/a desanimat/da (-)
- j) Desigualtats en l'ocupació de les dones.

- i) La comprovació de la similitud entre els treballs assalariats més freqüents en les dones amb les activitats típiques: treballs que són una extensió de les faenes que es fan en l'àmbit domèstic.
- ii) La segregació horitzontal de l'ocupació femenina, o la major concentració de les dones en determinats sectors i ocupacions.
- iii) La segregació vertical, que ens indica la menor presència femenina en les posicions més elevades de la jerarquia laboral.
- iv) La menor remuneració.
- v) Trajectòries laborals més discontinües.

4. ELS INDICADORS BÀSICS

4.1. L'activitat

- a) La "inactivitat" de les dones, un malbaratament en termes socioeconòmics i d'autonomia.
- b) La dinàmica seguida per la taxa d'activitat de les dones a l'EE presenta un creixement incessant i continuat.
- c) Procés que s'ha intensificat durant la crisi (com va ocórrer en la recessió del principi dels noranta del segle passat).
- d) Els nivells d'activitat de les dones creixen de manera continuada al llarg dels diferents períodes, mentre que en el cas dels homes l'evolució sembla estar més directament relacionada amb els cicles econòmics.
- e) L'esclatxa de gènere en la taxa d'activitat, una dinàmica convergent.
- f) Variables (classe, ètnia, edat, nivell d'estudis, estat civil...).

4.2. La inactivitat

- a) Què hi ha darrere de la inactivitat "hiperactiva" de les dones?

4.3. L'ocupació

- a) Incidència de la crisi en l'ocupació femenina.
- b) Sectors.
- c) Territori.

4.4. L'atur

- a) De la inactivitat a l'atur?
- b) Divergències convergents?
- c) De la tolerància.
- d) Dels impactes directes i indirectes.

5. ELS TRETS DE L'OCUPACIÓ FEMENINA

5.1. La metàfora "el treball és ajuda" (Susana Narotsky). El significat simbòlic del treball de les dones

a) Les quatre dimensions de la metàfora "el treball és ajuda" que afecten la DST:

- i) La funció econòmica de la dona en la societat és l'ajuda. El treball assalariat mai és l'activitat principal de la dona en la DST.
- ii) Els ingressos que se'n deriven són un complement econòmic als ingressos de la llar.
- iii) Treball assalariat percebut provisional, circumstancial i discontinu (trajectòries laborals discontinües).
- iv) Històricament ensinistrament no formalitzat (formalment poc qualificat).

La qualificació i la formalització cap a allò masculí.

L'ensinistrament de les dones no formalitzat.

5.2. Margaret Maruani (2000). En les transformacions de l'activitat femenina destaquen quatre elements:

- a) La Terciarització.
- b) La Salarització.
- c) La Continuïtat de les trajectòries professionals.
- d) L'èxit escolar i universitari.

5.3. La Terciarització

a) Les dones concentren la seua ocupació quasi en un 90% en activitats del sector serveis.

- i) Administracions públiques, educació i sanitat (30,2%).
- ii) Comerç i hostaleria (26,7%).
- iii) Activitats professionals i activitats administratives (11,3%).
- iv) Ocupació en la llar (8%).

b) La inserció de la força de treball femenina concentrada en sectors considerats de baixos salaris amb requisits de baixa qualificació. Així doncs, moltes d'aquestes dones es localitzen en sectors de baixa remuneració, ocupacions de posició dèbil i elevat nivell de precarietat com el comerç minorista, l'hostaleria, la neteja i uns altres.

c) Les diferències intragènere (la classe i l'ètnia).

5.4. Les relacions laborals i el gènere

- a) Salarització.
- b) Temporalitat.
- c) Temps parcials.
- d) Escletxa salarial.

6. EL TREBALL DOMÈSTIC I ELS TREBALLS DE LA CURA

6.1. El contingut del treball domèstic així com la seua comptabilització

- a) El poc o nul reconeixement social per tractar-se de tasques que tenen un referent simbòlic lligat al món de l'imaginari servil (Fraisie, 2000).
- b) La paradoxa del treball domèstic.
  - i) El debat del salari de la mestressa de la llar.
- c) Quelcom més que llavar i planxar...
- d) La comptabilització del treball domèstic i de la cura.
  - i) Margared Mead (1934).
  - ii) Lourdes Beneria (1999).
  - iii) M.ª Ángeles Durán.
- e) Les enquestes d'usos del temps (2002-2003 i 2009-2010).

<<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=%2Ft25%2Fe447&file=inebase&L=0>>

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

Departament de Sociologia i Antropologia

FACULTAT DE CIÈNCIES SOCIALS

GRAU EN SOCIOLOGIA

ANÀLISI SOCIOLÒGICA DES DE LA
PERSPECTIVA DE GÈNERE

CURS 2014-2015

GUIÓ DEL TEMA 7

GRUP A

PROFESSORA:

T. EMPAR AGUADO-BLOISE

TEMA 7. ESTAT I CIUTADANIA: LES DONES COM A SUBJECTE POLÍTIC

ÍNDEX DEL TEMA:

1. Introducció
2. La primera onada feminista. El segle XVIII: contracte sexual i democràcia
3. La segona onada feminista. El segle XIX: el moviment sufragista
4. La tercera onada feminista. El segle XX: els feminismes
5. El debat sobre el poder. La paritat i “el sostre de vidre”
6. Algunes estructures d’entramat patriarcal
7. El principi ètic i polític de la igualtat
8. Gènere i feminisme en la sociologia

BIBLIOGRAFIA BÀSICA:

Cobo, R.; Guzmán, V. i Bonan, J. (2013): “Las políticas de género y el género en la política”, en Díaz, C. i Moreno, S. (ed.), *Sociología y Género*, Madrid, Tecnos.

WEBGRAFIA:

Themis. Asociación de Mujeres Juristas. Informe 2009.

<http://www.mujeresjuristasthemis.org/component/docman/cat_view/6-asociacion-de-mujeres-juristas-themis/9-publicaciones/12-informe-las-mujeres-y-la-toma-de-decision?Itemid=571>

Amelia Valcárcel. Los ámbitos de paridad y el techo de cristal.

<<http://www.youtube.com/watch?v=usVttpdNBoQ>>

Amelia Valcárcel. La agenda pendiente.

<<http://www.youtube.com/watch?v=zIDkI4ta6dg>>

1. INTRODUCCIÓ

- a) Els intensos i accelerats canvis socials i les dificultats de les democràcies per a representar certs col·lectius socials marcats per la desigualtat porten les feministes a reflexionar sobre els límits de les democràcies contemporànies.
- b) Les feministes varen iniciar un nou debat entorn de la baixa participació de les dones en el poder polític i sobre el caràcter restringit de la democràcia per a les dones.
- c) El debat sobre la democràcia paritària serà una de les grans discussions polítiques del segle XXI.
- d) La reflexió inevitable des de la Sociologia del Gènere girarà en torn de com avançar en la construcció d'una societat democràtica en la qual la ciutadania pugui ser exercida plenament per les dones.
- e) Sense reconèixer els dèficits de democràcia per a certs sectors de la població i per a determinats grups socials, és a dir, sense conceptualitzar l'existència de "forats negres de desigualtat" no es pot transformar la societat.
- f) Una democràcia i una ciutadania no defectives han d'aplicar polítiques de redistribució i de reconeixement per a desfer aquelles desigualtats que retallen de fet l'exercici de la ciutadania.
- g) Els sistemes socials i polítics democràtics estan vinculats a l'estratificació i al tipus de polítiques que s'apliquen en el seu interior.
- h) Les nostres democràcies amaguen mecanismes que creen i recreen jerarquies de gènere i distribucions asimètriques de recursos.
- i) Els sistemes democràtics toleren de fet la desigualtat de gènere i una distribució de recursos polítics, econòmics, culturals, simbòlics, d'autonomia o d'autoritat, entre homes i dones desproporcionat a favor dels primers.

2. LA PRIMERA ONADA FEMINISTA. EL SEGLE XVIII: CONTRACTE SEXUAL I DEMOCRÀCIA

- a) Per a entendre les actuals democràcies cal remetre's al segle XVIII, on es construeix una epistemologia basada en una raó universal accessible a tots els individus i una ètica basada en principis i drets universals. La seua característica principal és la universalitat. Tots els individus, pel sol fet de ser humans, tenen els mateixos drets. La democràcia, tal com és conceptualitzada en la Il·lustració, també troba el seu fonament en la universalitat. La democràcia es concep com un sistema social i polític que no reconeix grups, sinó individus. El principi d'individuació és la condició de possibilitat de la democràcia.
- b) La democràcia es convertirà en la manera d'organització social i política que defensa els mateixos drets per a tots els individus, es basa en la igualtat de tots els subjectes davant la llei, i en la imparcialitat d'aquesta amb tots i cadascun dels ciutadans.
- c) La universalitat és la noció central de la modernitat. La ideologia racionalista il·lustrada s'assentà en la idea d'una única humanitat en la qual tots els individus tenen el mateix valor i els mateixos drets. La democràcia ha de fundar-se en la igualtat. Per a això, serà necessari despullar els individus de raça, ètnia o classe. La imparcialitat de l'Estat i de la llei ha de ser tan radical que no ha de tenir en consideració cap atribut social dels individus.
- d) Les dues últimes dècades del segle XX comença un procés crític al subjecte de la modernitat per desconèixer variables que actuaven com a elements de desavantatge social. Les desigualtats no es combaten si no actuem sobre aquelles estructures que produeixen desigualtat. La democràcia no pot actuar ignorant les possibles restriccions procedents de la raça, la classe o el gènere perquè llavors es priva d'instruments per a desactivar aquestes desigualtats.
- e) Llibertat, igualtat i fraternitat són els senyals ideològics de la Revolució Francesa i d'una nova manera d'entendre les relacions socials i polítiques. No obstant això, aquests drets que són definits en termes d'universalitat, quan han de ser concretats políticament, seran restringits per a les dones.
- f) Fou Rousseau qui elaborà una teoria de la inferioritat ontològica de les dones més acabada, ja que no solament les exclou de l'espai públic i polític, sinó que també definí una normativitat femenina basada en l'estricta control sexual, la domesticitat, l'exaltació de la maternitat i la submissió al marit, tot això en el context de la família patriarcal.
- g) Hobbes, Locke i Rousseau, defensors de la idea moderna que tots naixen lliures i iguals, van excloure les dones d'aquests conceptes polítics argumentant que la constitució de la naturalesa femenina les col·locava en una posició de subordinació en totes les relacions socials en què participaven.

- h) El concepte de contracte sexual de Carole Pateman explica que les dones van ser pactades fraternalment pels homes i que aquest pacte les apartava dels drets civils i polítics, i les confinava al territori de l'àmbit domèstic. El contracte sexual reapareix en l'estat social en forma de contracte de matrimoni i de nou ideal de feminitat.
- i) La fallida de la universalitat ètica, política i epistemològica ha estat un dels elements més potents de deslegitimació política de les democràcies modernes, ja que ha exclòs de la lògica democràtica i del principi de mèrit les dones i els ha aplicat la lògica estamental: democràcia per als homes "els iguals" i estatus adscripció per a les dones "les idèntiques".
- j) Com que no era convenient que les dones foren subjectes polítics, el requisit necessari va ser negar-los el caràcter de subjectes de raó.
- k) El feminisme és un fenomen social sorgit en el segle XVIII, concebut en la Il·lustració i, al mateix temps, una de les manifestacions reflexives més significatives de la modernitat.
- l) François Poullain de la Barre, Mary Wollstonecraft, Diderot, el marquès de Condorcet o Von Hippel, entre uns altres, van exigir coherència epistemològica i política a aquesta Il·lustració patriarcal que s'havia designat com a universal. Van assenyalar la profunda contradicció que es desprèn d'un discurs, el de la igualtat, la vocació de la qual és la universalitat, i, no obstant això, l'aplicació pràctica de la qual produeix exclusions de ciutadania per a diversos sectors socials, entre ells la totalitat de les dones.
- m) La data de naixença del feminisme es remunta al segle XVII, quan François Poullain de la Barre, l'any 1673, va publicar un llibre, *De l'égalité des sexes*, en el qual sostenia que la subordinació de les dones no tenia el seu origen en la naturalesa sinó en la societat.
- n) Un segle més tard, les dones de la Revolució francesa es van articular políticament per a reclamar els drets de ciutadania que ja posseïen els homes. El 1792, l'anglesa Mary Wollstonecraft va publicar *Vindicació dels Drets de la Dona*, on denunciava que la subjecció de les dones no era el resultat d'una naturalesa inferior a la masculina sinó de prejudicis i tradicions que es remuntaven a la nit dels temps.
- o) Aquests textos, a més de ser les actes fundacionals del feminisme, posen de manifest que el gènere, com a construcció social, lluny de ser una troballa recent, va ser descobert en l'època il·lustrada.

3. LA SEGONA ONADA FEMINISTA. EL SEGLE XIX: EL MOVIMENT SUFRAGISTA

- a) En la primera meitat del segle XIX es desenvolupà un contradiscurs antifeminista tenyit de misogínia, l'eix central del qual serà l'ontologització d'allò femení i, per això mateix, es naturalitzarà la normativitat femenina.
- b) Les dones tindran assignades naturalment les tasques domèstiques i de cures. Els sentiments seran el territori natural de les dones enfront de la raó, que apareixerà com un domini masculí.
- c) En el segle XIX germinarà un pensament feminista vindicatiu que es fa eco de les promeses incomplides de la Il·lustració i desvetlla l'espoli masculí d'uns drets que havien estat definits com a universals.
- d) En el segle XIX el feminisme es desenvoluparà, sobretot, com un poderós moviment social. Aquest segle presenciarà el major moviment de masses de la història del feminisme, el moviment sufragista.
- e) Aquest moviment va durar més de mig segle, des del 1848, data de la Declaració de Seneca Falls i acta fundacional del sufragisme, fins a la Primera Guerra Mundial, i va conquistar el vot per a les dones.

4. LA TERCERA ONADA FEMINISTA. EL SEGLE XX: ELS FEMINISMES

- a) En els anys setanta, en el marc de maig del seixanta-vuit, ressurgeix amb força el moviment feminista en el context de la nova esquerra nascuda després d'un període de crisi i d'autocrítica del marxisme.
- b) Des dels anys seixanta fins als noranta, el moviment feminista va agitar la consciència col·lectiva i va esperonar l'opinió pública donant nom a realitats que romanien invisibles per a la majoria de la població.
- c) Es conceptualitzen la categoria de gènere i el patriarcat.
- d) El feminisme radical dels anys setanta denuncia l'apropiació il·legítima per part dels homes del mercat laboral i del poder polític, col·loca en el centre de l'agenda política la qüestió de la sexualitat i allò íntim i familiar com a terrenys polítics en els quals es desenvolupen relacions de poder entre homes i dones, "allò personal és polític".
- e) La tesi central del feminisme radical, tal com va sostenir Kate Millet, és que "allò personal és polític".

5. EL DEBAT SOBRE EL PODER. LA PARITAT I “EL SOSTRE DE VIDRE”

- a) El feminisme planteja la paritat com un procés estratègic de lluita contra el monopoli masculí del poder. El moviment per la paritat sorgeix al principi de la dècada dels noranta.
- b) El manifest d'Atenes conté una vindicació política de participació paritària de les dones en el poder polític i una exigència de renegociació del contracte social.
- c) Les feministes parteixen del supòsit que el contracte social, malgrat la seua formulació ètica i política universal, s'ha desenvolupat al llarg de la Modernitat en el sentit de satisfer les aspiracions de ciutadania dels homes.
- d) L'exclusió de les dones del contracte social exigeix ser redefinit a fi de transformar les actuals democràcies patriarcals en democràcies més representatives i més legítimes.
- e) La paritat és una proposta política discutida perquè ataca el nucli bàsic de la democràcia patriarcal en proposar una nova distribució de poder entre homes i dones. El seu objectiu últim és alterar l'estructura de poder entre homes i dones. La qüestió de la paritat no és un problema tècnic sinó polític.
- f) La noció de democràcia paritària naix de la contradicció entre l'augment de dones en tots els àmbits de la vida social i la seua absència dels espais on es voten les lleis i es prenen decisions que afecten el conjunt de la societat i, molt particularment, les vides de les dones.
- g) El poder polític no està aïllat del conjunt de la societat, forma part d'un ordre estructural. És causa i efecte dels sistemes socials en els quals està inscrit i està al servei de la reproducció dels sistemes socials.
- h) La inferioritat social de les dones està assentada sobre fenòmens estructurals profunds.
- i) En aquest trànsit apareixen mecanismes difícils de visibilitzar que obstaculitzen l'exercici de la ciutadania per a les dones i les aparten dels espais de poder i, per això, no és fàcil detectar aquests filtres que operen subterràniament per a expulsar les dones dels espais de més poder, recursos i jerarquia.
- j) El terme *sostre de vidre* s'encunya per a mostrar que hi ha una poderosa barrera d'entrada per a les dones en tots aquells espais en els quals s'acumulen més poder i recursos.

6. ALGUNES ESTRUCTURES D'ENTRAMAT PATRIARCAL

- a) La separació de la societat en un àmbit públic-polític i un altre privat-domèstic, i la valoració cultural i simbòlica derivada de la divisió nuclear de la societat, és la medul·la sobre la qual s'assenten les societats patriarcals.
- b) L'estructura familiar, dimensió fonamental de l'àmbit privat, és una instància crucial de reproducció del patriarcat i de dominació i explotació de les dones.
- c) Als dos espais socials, el privat-domèstic i el públic-polític, els corresponen dues naturaleses socials que es concreten en rols i espais socials diferents i que exigeixen una ontologia específica per a cada sexe.
- d) El món de les dones mor en la immediatesa del privat-domèstic i el dels homes comença en el públic-polític. Per a les dones, l'amor, i per als homes, el poder. Per als homes, la raó, i per a les dones, els sentiments.
- e) El sistema de dominació patriarcal funciona com a tal en la mesura que els homes han pactat com a genèric, independentment del seu estatus, del color de la seua pell, de la seua cultura o de la seua sexualitat, la subordinació de les dones.
- f) Als homes, pobres o rics, del nord o del sud, els interessa com a col·lectiu el domini sobre les dones i l'espai privat-domèstic és un àmbit que converteix en iguals els homes mentre que les dones romandran com a "les idèntiques".

7. EL PRINCIPI ÈTIC I POLÍTIC DE LA IGUALTAT

- a) El principi d'igualtat infereix una forta crítica a aquelles realitats socials i culturals que segreguen als individus i als grups humans en categories, classes, estatus o gèneres que, al seu torn, es tradueix en relacions socials de dominació i subordinació.
- b) La igualtat no pressuposa la uniformitat social ni es basa en la identitat entre tots els individus ni tampoc en la idea que totes les persones han de ser tractades exactament igual.
- c) La igualtat no és enemiga de la diversitat ni de les diferències sinó dels privilegis de determinats col·lectius i grups socials.
- d) La igualtat és un principi ètic i polític que rebutja la discriminació, l'explotació, l'exclusió, la subordinació i en general totes les opressions. La igualtat és una eina que en mans dels i les oprimides és font de transformacions socials.
- e) La igualtat és un principi polític i ètic que germina en la Il·lustració i que té una base sòlida en la noció d'universalitat. Universalitat i igualtat pressuposen normativament la idea d'una única humanitat i exclouen qualsevol segregacionisme i jerarquització entre individus i grups.
- f) El principal mèrit polític de les idees d'universalitat i igualtat és la seua capacitat d'impugnació de les injustícies socials i polítiques. Constitueixen poderosos principis de deslegitimació de qualsevol relació social fundada en privilegis.
- g) L'objectiu del feminisme és l'establiment de la universalitat no realitzada i l'extensió de la igualtat per a la meitat de la humanitat.
- h) Les polítiques correctives i compensatòries no són una altra cosa que estratègies polítiques de caràcter provisional orientades a establir la igualtat entre els gèneres. L'acció afirmativa, la discriminació positiva i la paritat es concreten en polítiques institucionals de gènere.
- i) La filosofia de l'acció afirmativa ha d'inspirar les polítiques públiques i les estratègies d'intervenció per a desactivar la desigualtat de gènere.

8. GÈNERE I FEMINISME EN LA SOCIOLOGIA

- a) El feminisme és un discurs crític amb una inequívoca teoria del canvi social i un moviment polític crític amb l'estructura de dominació patriarcal.
- b) La contribució feminista al disseny d'un projecte democràtic rau en la seua concepció de les dones com a subjectes autònoms, crítics i reflexius.
- c) Una democràcia en la qual la meitat de la població no posseeix l'estatus de ciutadania manca de legitimitat.
- d) La contribució de les dones per a eixamplar les fronteres de la llibertat i la igualtat, i en conseqüència de la democràcia, ha estat realitzada des dels valors universalistes de la modernitat.
- e) La tradició feminista i els estudis de gènere han ampliat els límits de l'objectivitat científica i han fet possible investigacions que expliquen amb més precisió i exactitud la societat.
- f) El feminisme ha proporcionat un marc interpretatiu de la realitat social que identifica analíticament els mecanismes de la dominació masculina i proposa la interrupció política dels filtres que impedeixen el desenvolupament de relacions socials lliures de subordinacions i assentades en la igualtat.
- g) Una teoria crítica de la societat que no incorpore la perspectiva de gènere és un pensament feble perquè no tematitza una de les fonts medul·lars de la desigualtat social com és la desigualtat de gènere.